

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
VEFATININ 100. YILINDA
ALİ EMİRİ ÖZEL SAYISI
YIL 10, EYLÜL 2024

Dr. Öğr. Üyesi Hâcer SAĞLAM

Kafkas Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Kars/TÜRKİYE
edybe@gmail.com
ORCID

**BİR HURÛF-I MUKATTA OLARAK
TÂHÂ ÂYETİ, HZ. PEYGAMBER'İN
ŞAHSINDA ÖNEMİ VE ALİ EMİRİ
EFENDİ'NİN DİVAN'INDAKİ TÂHÂ
REDİFLİ ŞİİRLERE DÂİR**

ON THE VERSE OF TAHA AS AL-HURUF
AL-MUQATTAA (DISJOINED LETTERS),
ITS IMPORTANCE FOR THE PROPHET
MUHAMMAD AND THE POEMS WITH
TAHA RADİF (REPEATED VOICE) IN
DİVAN (COLLECTED POEMS) BY ALİ
AMİRİ EFENDİ

Makale Türü: Araştırma Makalesi | Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi: 28.06.2024 | Received Date: 28.06.2024
Kabul Tarihi: 12.08.2024 | Accepted Date: 12.08.2024
Yayımlanma Tarihi: 30.09.2024 | Date Published: 30.09.2024

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Sağlam, Hâcer. "Bir Hurûf-ı Mukatta Olarak Tâhâ Âyeti, Hz. Peygamber'in Şahsında Önemi ve Ali Emîri Efendi'nin Divan'ındaki Tâhâ Redifli Şiirlere Dâir". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]* Vefatının 100. Yılında Ali Emîri Özel Sayısı, (Eylül 2024), 196-209.

Sağlam, Hâcer. "On the Verse of Taha as al-Huruf al-Muqattaa (Disjoined Letters), Its Importance for the Prophet Muhammad and the Poems With Taha Radif (Repeated Voice) in Divan (Collected Poems) By Ali Amiri Efendi". *Hikmet-Journal of Academic Literature* Special Issue on the 100th Anniversary of Ali Emîri's Death, (September 2024), 196-209.

10.28981/hikmet.1506583

Dr. Öğr. Üyesi Hâcer SAĞLAM

**BİR HURÛF-I MUKATTAA OLARAK TÂHÂ ÂYETİ, HZ. PEYGAMBER'İN
ŞAHSINDA ÖNEMİ VE ALİ EMİRİ EFENDİ'NİN DÎVÂN'INDAKİ TÂHÂ REDİFLİ
ŞİİRLERE DÂİR**

ON THE VERSE OF TAHA AS AL-HURUF AL-MUQATTAA (DISJOINED LETTERS),
ITS IMPORTANCE FOR THE PROPHET MUHAMMAD AND THE POEMS WITH TAHA
RADİF (REPEATED VOICE) IN DÎVÂN (COLLECTED POEMS) BY ALI AMIRI EFENDİ

ÖZ

Kur'ân-ı Kerîm'de âyetler, muhkem ve müteşâbih olmak üzere iki şekilde tavsif edilir. Muhkem âyetler, manasında tereddüt bulunmayan, açık âyetler olarak kabul edilirken müteşâbih âyetler, manası herkesçe anlaşılamayacak âyetler nevindedir. Bazı sûrelerin başında bulunan hurûf-ı mukattaalar, genel kanaate göre müteşâbih âyetler arasındadır. Müteşâbih âyetler, çoğu müfessir ve mutasavvıfa göre, Allah ve Resûl'ü arasındaki sırları ihtiva eder. Bununla birlikte, gerek müfessirler gerekse mutasavvıflar, hurûf-ı mukattaaları çeşitli şekillerde tevil etmiş, anlamlandırmaya çalışmışlardır. Bu âyetlerden biri, Tâhâ sûresinin başı olan "Tâhâ" (طه) harfleridir. Tâhâ harfleri, kendisinden sonra gelen âyetler dikkate alınarak veya Resulullah'ın durumuna istinaden birkaç farklı şekilde tevil edilmiştir. Bununla birlikte, "Tâhâ" âyetinin Resulullah'ın isimlerinden biri olduğuna dâir bir hadis varlığından da söz edilir. Var olduğu söylenen bu hadise istinaden, klasik Türk edebiyatı dîvânlarında, bazı na't ve mevlid metinlerinde "Tâhâ" isminin kullanıldığı gözlemlenmiştir. Ancak, 1000 civarındaki dîvân taramasında Ali Emîrî'nin dîvânı dışında, Tâhâ âyetinin redif olarak kullanıldığına şimdilik rastlanmamıştır. Klasik Türk şiiri geleneğinden beslenmiş, son dönem temsilcilerinden Ali Emîrî Efendi'nin dîvânında ise, Tâhâ isminin müstakil olarak yer aldığı beyitlere ilaveten "Tâhâ" redifli iki gazel görülmüştür. Bu yazıda, Ali Emîrî'nin ilgili beyit ve gazellerine dikkat çekilerek "Tâhâ" ismini klasik Türk şiiri geleneği çizgisinde ve hangi çerçevelerde ele aldığı incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân-ı Kerîm, Müteşâbih Âyetler, Hurûf-ı Mukatta, Tâhâ, Ali Emîrî Dîvânı.

ABSTRACT

The verses in the Qur'an are described in two ways: Muhkam (clear) and Mutashabih (allegorical). Muhkam verses are considered to be those whose meanings are so clear that no other meaning can be assigned to them, while Mutashabih verses are those that cannot be understood by everyone. Al-Huruf al-Muqattaa among primary ones of some surahs are, by general belief, among the Mutashabih verses. Mutashabih verses, according to most exegetes and Islamic scholars, embody the secrets between Allah and His Prophet. Nevertheless, both exegetes and scholars have tried to interpret and make sense of al-Huruf al-Muqattaa in several ways. One of these verses is the "Taha" (طه) letters at the beginning of the Surah Taha. Taha letters have been interpreted in several different ways, taking into account the verses that succeed them or based on the condition of the Prophet Muhammad. In addition, there has also been a hadith (collection of sayings and teachings of Prophet Muhammad) which claims that the verse "Taha" is the name of the Messenger of Allah. Referring to that hadith, researchers have observed that the name "Taha" appears in the Dîvâns of the classical Turkish literature and some Naat and Mawlid (observance of the birthday of Prophet Muhammad is reported to have been born) texts. However, in the search of around 1000 dîvân, researchers have not yet come across any use of "Taha" as a radif, except the dîvân by Ali Amiri Efendi. However, the dîvân by Ali Amiri Efendi, one of the representatives of the last period who was nourished by the tradition of classical Turkish poetry, contains two poems with "Taha" radif along with the couplets in which the name "Taha" appears independently. This article draws attention to the related couplets and poems by Ali Amiri and analyses the frameworks in which he discussed the name "Taha" along the lines of the tradition of classical Turkish poetry.

Keywords: Qur'an, Mutashabih Verses, al-Huruf al-Muqattaa, Taha, Dîvân by Ali Amiri.

Giriş

Müfessir ve kelimciler, Kur'ân-ı Kerîm âyetlerini iki sınıfta değerlendirir. Bunlar; muhkem ve müteşâbih âyetlerdir. Muhkem âyetler, esnek anlamlar içermeyen, birçok şekilde tevîl edilemeyecek, manası sarîh âyetler iken; müteşâbih âyetler, manası tevile muhtaç, sırrına Allah ve Resûl'ünden başka kimsenin vâkıf olamayacağı âyetlerdir¹. Muhkem veya müteşâbihâtta olduğu hususu tartışmalı olsa da genel olarak müteşâbih âyetler olarak tavsif edilen hurûf-ı mukattaalar, Kur'ân'ın nüzûlünden itibaren gerek müslümanların gerekse gayr-ı müslim kesimin ilgisini çekmiştir. "Kesilmiş harfler" manasındaki "hurûf-ı mukattaa"lara çok sayıda müfessir ve âlim tarafından tevîl getirilmiş, ancak son tahlilde, bu âyetlerin manası hakkında kesin bir sonuca ulaşamayacağı ifade edilmiştir. Getirilen teviller arasında, bu harflerin Allah'ın isimlerine delâlet ettiği yorumu bulunduğu gibi, Hz. Peygamber'in isimlerine delâlet ettiği yorumu da bulunmaktadır (İbn Kesîr, 2009, 143, 150; Cerrahoğlu, 1971, 135; Akpınar, 2003, 57; Akgül, 2006, 55-56; Yıldız, 2016, 54, 65; Maden, 2024, 105, 109).

Bilhassa "Tâhâ" ve "Yâsîn" harflerinin Hz. Peygamber'in isimleri olduğuna dair kaynaklarda rivayetler mevcuttur. Bu rivayetlerden birini Elmalılı Hamdi Yazır nakleder. *Şifâ-i Şerîf*'te, Sa'îd b. Cübeyr'den rivayet ile Nakkâş'ın "*Benim Kur'an'da yedi isimim vardır: Muhammed, Ahmed, Tâhâ, Yâsîn, Müddessir, Müzzemmil, Abdullah*" (Yazır, 2022, 655) beyanı mevcuttur². "Tâhâ" ve "Yâsîn" âyetlerinin Hz. Peygamber'in ismi olduğuna dair bu nevi rivayetlere dayanan kabul, eserlere ve klasik Türk edebiyatı kaynaklarından olan dîvânlar ve mevlidlere intikal etmiştir. Az sayıda da olsa Taşlıcalı Yahya Bey, Şeyhülislâm Es'ad Efendi, Nev'î, Ahmedî, Murâdî gibi bazı dîvânların na't türündeki kaside, gazel ve diğer manzûmelerinde "Tâhâ" ve "Yâsîn" âyetlerine rastlanır. Bugünün okuyucusunun ilgili âyetlerin Hz. Peygamber'e atfedilmesinin nedenini anlayamaması normal kabul edilebilecek bir durumdur. Oysa gelenekten gelenler ya medrese tahsilinin ya da dinî kaynaklarda nakledilen rivayetlere vâkıf bulunmanın bir sonucu olarak ilgili âyetlerin Hz. Peygamber'e atfedilme sebebine vâkıf bulunmaktadır. Klasik dönemin son asır şairlerinden olup gelenekten beslenen ve her fırsatta bununla övünen Ali Emîrî'nin de şiirlerinde "Tâhâ" redifli manzûmeleri görmek mümkündür. "Yâsîn" ismi, var olduğu söylenen aynı hadiste yer almasına rağmen, *Dîvân*'da redif olarak mevcut olmasa da "Tâhâ" isminin geçtiği farklı şiirlere ait beyitlerle birlikte, "Tâhâ" redifli iki gazel de mevcuttur.

1. Hurûf-ı Mukattaalar

Kur'ân-ı Kerîm'de 29 sûrenin başında yer alan hurûf-ı mukattaalar, "hece harfleri" ismi ile de anılmaktadır. Müfessir ve mutasavvıflar tarafından,

¹ Muhkem ve müteşâbih kavramları ve ilgili âyetler üzerine yapılmış bazı çalışmalar için bk. Cerrahoğlu, 1971; Duman, 2005; Güven, 2010; Apa, 2002, 151-168.

² Ayrıca bk. İmam Kurtubî, 2000, 295-296; Yıldız, 2016, 91, 93.

ekseriyetle müteşâbih âyetler sınıfına dâhil edilen hurûf-ı mukattaalar, toplamda Arap alfabesinin 14 harfine tekabül eder. Bu harfler şunlardır: *Elif, Hâ, Râ, Sîn, Sâd, Tâ, Ayn, Qâf, Kâf, Lâm, Mîm, Nûn, Hâ, Yâ*. Şu cümle bunların hepsini toplamıştır: *نص حكيم قاطع له سر* (Nassun Hakîmun Kâti'un lehû Sirrun / Hikmeti, son noktayı koyucu, gizemli bir metin) (Akpınar, 2003, 56). İbn İshâk'ın Câbir İbn Abdullah'tan rivayetine yer veren İbn Kesîr'e göre; Yahudilerden bazıları bu harflere sayısal değer vermek sûretiyle Hz. Peygamber ve ümmetinin ömrünü tespit ve tayin etmeye çalışmış, bunun üzerine; "O, sana Kitab'ı indirdir. Onun (Kur'an'ın) bazı âyetleri muhkemdir, onlar kitabın anasıdır. Diğerleri de müteşabihtir..." (Diyanet İşleri Başkanlığı (Yeni), 15.06.2024) meâlindeki Âl-i İmrân sûresinin 7. âyeti nâzil olmuştur (İbn Kesîr, 2009, 146). Bu itibarla bu tavsif ve tasnifin temeli, ilgili âyete müsteniddir.

Hurûf-ı mukattaalar, Kur'an'ın i'câzından sayılmaktadır. Bu nedenle Selef âlimleri gibi bir kısım âlime göre, müteşâbihâtan olduğu gerekçesi ile bu âyetlerin manası bilinemez. Buna en büyük delil olarak, Hz. Peygamber'in bu konuda herhangi bir açıklamada bulunmamış olması getirilir. Ayrıca, Hz. Ebûbekir'in "Allah'ın her kitabının bir sırrı vardır. Kur'an'daki sırrı da sûrelerin başlarındaki harflerdir" (Akgül, 2006, 54) ve Hz. Ali'ye ait "Her kitabın bir özü vardır. Bu kitabın özü ise hece harfleridir" (Akgül, 2006, 54) sözleri de hurûf-ı mukattaaların manalarının bilinemeyeceğinin delillerinden sayılmıştır. Hece harflerinin âyet olup olmadığı hususu ise, âlimlerin müttelik olmadığı bir başka konudur.

Müteşâbihâtan olduğu gerekçesi ile hurûf-ı mukattaalarla ilgili tevilden kaçınan ulemâya karşın, kelâmcılar, Kur'an'da her âyetin açık olduğu gerekçesi ile muhkem saydıkları bu âyetlere tevil getirmeyi tercih etmişlerdir. Bu görüşler, ilgili kaynaklarda genişçe yer bulmuştur. Burada, tekrara düşmemek adına söz konusu teviller uzun uzadıya ele alınmayacak; ancak konunun anlaşılması için bir kısmından maddeler halinde kısaca bahsedilecektir³:

1. Hece harfleri, ait olduğu sûreyi tanımlar; "Elif-Lâm-Mîm el-Bakara" (Bakara sûresi), "Elif-Lâm-Mîm tenzîl" (Secde sûresi) gibi.

2. Hece harfleri, iki sûreyi birbirinden ayırma fonksiyonunu icra etmektedir. Bir sûrenin bitip diğerinin başladığı, hurûf-ı mukattaalar sayesinde anlaşılır.

3. İlgili harfler, Kur'an üslûbu gereği, çeşitli nesne ve gıdalara olduğu gibi harflere de yönelik olarak yemin/kasem manası içermektedir.

4. Her harfin bir sembol olduğu ve bu harflerin açılımlarının çeşitli manalar içerdiği hususu, bilhassa mutasavvıflar tarafından dile getirilmiştir.

³ Maddelerin oluşturulmasında faydalanılan kaynaklar için bk. İbn Kesîr, 2009; Cerrahoğlu, 1971; Duman-Altundağ, 1998; Akpınar, 2003; Duman, 2005; Akgül, 2006; Yıldız, 2016; Önder, 2019; Maden, 2024.

Dikkat çeken görüşlerden birini, İbnü'l-Arabî *Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'de açıklar. İbnü'l-Arabî, bu harflerin toplamının yirmi sekiz olduğunu dikkate alıp "iman yetmiş küsur şubedir" hadisinden yola çıkarak bir kulun bu harflerin hakikatini bilmeden imanın sırlarında kemâle eremeyeceğini ifade etmiştir (İbn Arabî, 2019).

5. Bir kısım âlim, kulların takvasını imtihan maksadıyla nâzil olduğu düşüncesine istinaden, ilgili âyetlerin sorgulanmaması gerektiğini belirtmişlerdir.

6. Hurûf-ı mukattaalar, Kur'ân'ın i'cazından olup aynı alfabeyi kullanan topluma, kitabın bir benzerinin gelemeyeceği hususunda meydan okumaktadır.

7. Şia imamlarına, -örnek olarak- Tabersî'ye göre bu harfler, mezheplerinin doğruluğuna işaret eden birtakım gizli manalar içermektedir.

8. Hurûf-ı mukattaalar, Katâde, Mücâhid gibi bir kısım müfessir ve âlime göre Kur'ân'ın isimlerindedir.

9. Hurûf-ı mukattaalar, İbn Abbas gibi bir kısım müfessir ve âlime göre Allah'ın isimleridir. Örnek olarak "Kâf", "Kerîm", "Kebîr"; "Hâ", "Hâdî" gibi isimlere tekâbül etmektedir.

10. Yine İbn Abbas gibi bazı âlimlere göre, hece harfleri, Hz. Peygamber'e hitap ile birlikte, onun isimlerindedir.

Söz konusu bu tevillerden, varlığı ifade edilen bir hadise dayanarak klasik Türk edebiyatı metinlerinde, "Tâhâ" harflerinin, en çok, Hz. Peygamber'e ait isimlerin remzi olduğu kabulü görülmektedir. Bu nedenle yazının konu ve çerçevesi gereği, hurûf-ı mukattaaların Hz. Peygamber'e hitap ve onun isimlerinden olduğu hususu üzerinde durulacaktır.

1.1. Hurûf-ı Mukattaalardan "Tâhâ"nın Hz. Peygamber'in İsmi Olduğu ve Tevillerine Dair

Hurûf-ı mukattaaların Hz. Peygamber'in isimlerinden olduğu hususu, Cübeyr b. Mut'im'in naklettiği bir hadise dayandırılır. Allah Resûlü, "*Ben, Muhammed'im. Ben, Ahmed'im. Ben, küfrün benimle mahvedildiği el-Mâhî'yim. Ben, insanların arkamda toplandığı el-Hâşir'im. Ben, el-Âkîb'im.*" buyurmuştur (Diyanet İşleri Başkanlığı, 15.06.2024). Kaynaklara göre, *Kur'ân'daki Tâ-Hâ, Yâ-Sîn, Hâ-Mîm gibi çeşitli sûrelerin başındaki ifadelerden Peygamber'imizin kastedildiği yorumu yapılarak onlar da isim listesine eklenmiştir* (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2013, 238). Bu itibarla ilgili isimlerin Peygamber'imize ait olduğu hususu, hadis kaynaklı olmaktan çok, hadise yönelik yorumlara ve ilâveye dayalı görünmektedir. Bununla birlikte, İmam Kurtubî, *el-Câmi'u li-Ahkâmi'l-Kur'ân* adlı eserinde, Suyûtî'nin *Ed-Durru't-Mensûr*'unu kaynak göstererek "*Benim, Rabbimin nezdinde on tane isimim vardır.*" diye buyurmuş ve bunlar arasında *Tâ-Hâ ile Yâsîn'i saymıştır* (İmam Kurtubî, 2000, 295-296) cümlesine yer vermektedir.

“Tâhâ” ve “Yâsîn” isimlerinin Resulullah'ın isimlerinden olduğuna dair bahsi geçen hadisin varlığı net olmasa da ilgili harflerin gelenek içinde Hz. Peygamber'e atfedildiği ve bu şekilde yaygınlaştığı kesin görünmektedir. Bunlardan bilhassa “Tâhâ” isminin, dîvân ve mevlidlerde sıkça zikredildiği fark edilir.

Tâhâ sûresi, ilk âyeti ile anılmaktadır. İki ayrı harf olan *Tâ* ve *Hâ* harfleri için çeşitli teviller yapılmıştır. Bir görüşe göre; Hz. Peygamber'in ayakları şişinceye kadar namaz kılması veya bir başka rivayete göre, namazda ağırlığını bir ayağına vermesi neticesinde bu âyet nâzil olmuş ve “yere bas” emri gelmiştir. Buna göre; “Tâhâ”, ilk duruma göre “ayaklarını dinlendir”, ikinci duruma göre “ayağını yere bas” demektir (İmam Kurtubî, 2000, 296). Bir başka görüş, *Tâ* harfinin “Tahhir” (temiz tut), kalbi veya ümmeti şirkten koruma manasında olduğu yönündedir (Yıldız, 2016, 90). Tevillerin bu yazıyı ilgilendiren, Hz. Peygamber'in isimleri olduğu hususundaki farklı görüşlere gelince bu konuda Kurtubî şu yorumda bulunmaktadır: “*Tâ*” *Peygamber efendimizin Tâhir ve Tayyib isimlerinin başlangıcıdır, Hâ da onun Hâdî isminin başlangıcıdır. Bir diğer görüşe göre “Tâ” ey ümmetine şefaati tama' eden, “Hâ” ise ey yüce Allah'ın kullarını hidayete ileten demektir* (İmam Kurtubî, 2000, 295-296). Kuşeyrî'ye göre *Tâ* harfi “Tûbâ” veya “Tâbe”ye, *Hâ* harfi ise “*hedâ*” yahut “*ihtedâ*” fiillerine işaret ettiğinden “Tâhâ”; *Biz senin iç dünyanı sarıp sarmaladık (Taveynâ) Bizden başkasını anmaktan alıkoyduk ve biz seni bizim yolumuza ulaştırdık (hedeynâ)* (Akpınar, 2003, 66) manasına gelmektedir.

2. Klasik Türk Şiiri Metinlerinde “Tâhâ” Âyeti

Klasik Türk şiirinde, “Tâhâ” âyetinin, bilhassa dîvânların na't ve kaside bölümleri ile mevlid manzûmelerinde Hz. Peygamber'in ismi olarak zikredildiği görülür. Şihâbî Dîvân'ında Hz. Peygamber'in künyesi, “Yâsîn” ile birlikte “Tâhâ” olarak kaydedilmiştir:

Egerçi Âdem'e oldı müyesser alleme'l-esmâ

Olupdur Mustafâ'nun künyeti Yâsîn ile **Tâhâ** (K. 13/6) (Şihâbî, 1999)

Hayâlî-i Gülşenî Dîvân'ında, yine Peygamber'in isimlerinden biri olarak “Tâhâ” zikredilir:

Ahmed ü Mahmûd u **Tâhâ** çün adundur yâ Muhammed

Vâsfunı kemâli ile nice ide kimse hâ şâk (G. 144/7) (Hayâlî-i Gülşenî, 1998)

Kemal-i Ümmî Dîvân'ında “Tâhâ”, birkaç yerde yer alır. Bunlardan birinde, sûre olarak Tavebe ve Yâsîn ile beraber anılır:

Tevbe vü **Tâhâ** vü Yâsîn haqqıçun

Hem heme Hâ mîm ü Tâ sîn haqqıçun (K. 7/102) (Kemâl Ümmî, 1997)

Bir başka beyitte ise, Hz. Muhammed'in ismi olarak anılır:

İy **Tâha** vü Yâsîn ile memdûh u mükerrerem

İy Tevrit ü İncîl ile mezkûr Muhammed (K. 22/3) (Kemâl Ümmî, 1997)

Cem Sultan Dîvânı'nda da Hz. Muhammed'in nişanesi olarak "Tâhâ" zikredilmiştir:

Aç cân gözini gör ki ne nakş ile zeyn olur

Tâ-hâ nişânesiyle nişânı Muhammed'ün (TB. 1/114) (Cem Sultan, 1989)

Revânî Dîvânı'nda da aynı manaya rastlanır:

Hil'at-i levlâk ile teşrî idüp zâtın Hudâ

Gâh Yâ-Sîn'de tavsîf oldı ol gâh **Tâ-Hâ** (Murabba 2/2) (Revânî, 17.06.2024)

Ahmedî Dîvânındaki "Yâsîn" redifli gazelde, Resulullah'ın yanağı Tâhâ'ya benzetilmiştir:

Bu cân dudaguña kevser yüzüñe dir ve'l-fecr

Gönül yanaguna Tâ-hâ dir ü saña Yâ-sîn (G. 509/6)

Sultan III. Murad'a ait Murâdî Dîvânı'nda, "Tâhâ" sûresi zikredilir. Burada, "Tâ" ve "Hâ" harflerinin "Tâhir, Tahhir, Tayyîb" ve "Hâdî" manâlarına atıf vardır. "İndirilen" manasındaki "münzil" kelimesi ile Kur'ân-ı Kerîm kastedilerek "Tâ" ve "Hâ"nın ilgili manaları "nass" çerçevesinde değerlendirilmiştir. Beytin ikinci mısraında anılan "gece yürüyüşü" manasındaki "esrâ" kelimesi ile İsrâ sûresi kastedilmiştir. Aynı zamanda, Tâhâ sûresindeki İsrailoğullarının Mısır'dan çıkarılışı olayına atıfta bulunulur. Tâhâ sûresinde İsrailoğulları, Hz. Mûsâ'nın önderliğinde şirkten temizlenip arınmış ve hidayete ermiştir:

"**Tâ-Hâ**"⁴ didi çün nass ile bürhân ile münzil

"**Tâ-Hâ**" da bulındı yine "**Tâ-Hâ**" ile "esrâ" (Muradî, 81/4)

15. yy. şairi Feyzî'nin *Kût-ı Rûhî* mevlidinde "Tâhâ", bir yemin/kasem olarak yer almıştır. Bu mana, Tâhâ'nın tevillerinden biri ve klasik Türk şiirindeki genel tercihin dışındadır:

Kalellâhü te'âlâ lemâ halaktü'l-eflâk⁵

Kasemdür adına Yâsin ü **Tâhâ** (M. 84/9) (Feyzî, 2021)

Şiî görüşlü şairlerin dîvânlarında ise, Hz. Ali'ye atfedilen manalar çerçevesinde bir kullanım mevcuttur. En dikkat çeken yorum, âyetin Hz. Peygamber yerine, Hz. Ali'nin ismi olarak kullanılmasıdır. Bunlardan biri olan

⁴ "Tâhâ" kelimesinin yazımı, örnek gösterilen çalışmalarda "Tâhâ, Tâ-hâ, Tâ-Hâ" veya vezin gereği "Tâha" şeklinde görülmektedir. Kelimenin yazımı hususunda, kaynak gösterilen çalışmalardaki bu tercihlere uyulmuştur.

⁵ "Allah buyurdu: Felekleri yaratmazdım.", manasındaki söz, kutsî hadisten iktibasır.

15. yüzyılın Şîi-Caferî şairlerinden Karamanlı Aynî'nin Dîvân'ında yer alan aşağıdaki beyitte, "Tâhâ", Hz. Ali'ye nispet edilmiştir:

Sadr-ı **Tâhâ** 'Ali'yem hem mîr-i nahlün bâliyem

Mü'min isen ben şifâ-yı hânedânem⁶ ya kimem (K. 55/38) (Karamanlı Aynî, 17.06.2024)

Aynî Dîvânı'nın cifr esaslı manzûmesinde ise, *Hû* ve *Hâ* zikirleri, "Tâhâ"nın ikinci harfi olan *Hâ*'ya nispet edilmiştir. Burada, haflerin sırlı manalarına işaret söz konusudur:

Hû diyen ü Hâ diyen sırr ile **Tâhâ** diyen

Remzi bilen Hâ diyen gel bana gel gel bana (K. 58/5) (Karamanlı Aynî, 17.06.2024)

Dîvân ve mevlidlerdeki bu örneklerin sayısını arttırmak mümkündür. Ancak genel olarak, Hz. Peygamber'in ismi etrafında, sûre adı olarak ve yemin/kasem lafzı olarak kullanıldığı görülmektedir. Nadiren Şîi mezhepli şairlerin dîvânlarında ise, Hz. Ali'ye atfedilmiştir.

2.2. "Tâhâ" İsmi/Âyetinin Ali Emîrî Dîvân'ındaki Görünümü

Medrese tahsiline dayalı, geleneksel bir eğitim görmüş olan Ali Emîrî, gençliğinde edebiyatla da meşgul olmuş ve çok sayıda şiir ezberlemiştir (Ali Emîrî Efendi, 2020, 28-29). Klasik Türk şiirine vukûfiyeti oldukça fazladır. Dîvân'ındaki dinî muhtevalı şiirlerin çokluğu ise dikkat çekmektedir. Dîvân'ında, klasik Türk edebiyatının geleneksel konuları ve mazmunlarına sıkça yer verdiği görülür.

Yukarıda ifade edildiği gibi, klasik Türk şiirinin kaynaklarından olan dîvân ve mevlid metinleri incelendiğinde, "Tâhâ" ismi/âyetinin şairler tarafından, bilhassa, Hz. Peygamber'in ismi olarak zikredildiği görülmektedir. Bu durum, şairlerin, klasik şiirin beslendiği âyet, hadis gibi dinî kaynaklara hâkimiyetlerinin bir göstergesidir. Aynı gelenekten gelmiş olan Ali Emîrî'nin Dîvân'ında da ilgili kaynaklara sıkça atıf görülmektedir. Bunlardan birini oluşturan "Tâhâ" âyetinin müstakil olarak birkaç beyitte ve ayrıca iki gazelde redif olarak görülmesi, onun klasik şiire vukûfiyetinin delillerinden sadece birini oluşturur.

Araştırmalarımıza göre, diğer dîvânlarda görülmeyen "Tâhâ" redifi, Ali Emîrî'nin *Dîvân*'ında iki ayrı gazelde mevcuttur. İlgili gazeller, hurûf-ı mukattaa örneği olan "Tâhâ" hecelerini redif olarak kullanmış olması bakımından incelemeye değerdir.

Ali Emîrî Dîvân'ında "Tâhâ" ismi/âyeti çoğunlukla Hz. Peygamber'in ismi olarak kullanılmıştır. Ancak, "Sultân Mehmed Reşâd Hân Hakkında Kasîde"

⁶ Kelime, alıntılanan metinde, "handânem" şeklindedir. Ancak bu şekilde vezin hatalıdır. Hem vezin gereği hem de Hz. Ali'den söz edildiği dikkate alınarak kelimenin "hânedânem" şeklinde okunmasının daha doğru olacağı kanaati ile kelime görüldüğü şekilde aktarılmıştır.

başlıklı kasidenin 73. beytinde, bahsi geçen kullanımdan farklı olarak “Tâhâ” ile birlikte, “Yâsîn” sûresinin de ismi anılarak bu iki sûre hakkı için dua edilmiştir. Şairin bu kullanımı, diğer dîvân ve mevlidlerdeki gibi olup sıra dışı bir özellik sergilemez.

Muvaffak olsun ol sultân-ı Cem-câh

Be-hakk-ı sûre-i Yâsîn ü **Tâhâ** (K. 29/73)

2.3. “Tâhâ” Âyetinin Hz. Peygamber’in İsmi Manasına Alındığı Manzûmeler

“Tâhâ” lafzı, *Dîvân*'da, çoğunlukla Hz. Peygamber'in ismi olarak yer almaktadır. Aşağıdaki beyitlerde, Hazret-i Tâhâ olan Resul'ün hakkı için duanın kabulü istenir⁷:

Kabûl eyle du'âmı yâ mucîbe's-sâ'ilîn âmîn

Be-hakk-ı levh-i a'zam arş u kürsî **hazret-i Tâhâ** (K. 24/64)

Du'â-yı devletin her lahza her dem her nefes her ân

Benim vird-i zebânımdır be-hakk-ı **hazret-i Tâhâ** (K. 32/5)

O düstûr-ı güzîde sâye-i şâhânedede dâ'im

Ola mesrûr u kâm-âver be-hakk-ı **hazret-i Tâhâ** (T. 22/13)

Aşağıdaki tarih manzumesinde din ve dünyanın iftiharını olarak “Hazret-i Tâhâ” ifadesine yer verilmiştir:

Hemîşe mazhar olsun lutf-ı şâhenşâha ol âsaf

Be-hakk-ı iftihar-ı dîn ü dünyâ **hazret-i Tâhâ** (T. 16/8)

Aşağıdaki kasidede, Abdülhamid Han için “Hazret-i Tâhâ'nın vekilidir” denerek padişahın Peygamber'in vekili olduğuna dikkat çekilmiştir:

Cihân-dâr-ı 'Alî-hatvet cihân-bân-ı velî-haslet

Cihân-gîr-i Ömer-heybet vekîl-i **hazret-i Tâhâ** (K. 33/11)

Aynı mana, aşağıdaki beyitte de mevcuttur:

Mücessem nûr-ı a'zam kutb-ı efram gavs-ı a'lemdir

Vekîl-i bî-nazîr-i **hazret-i** Mahmûd u **Tâhâ**'dır (T. 68/4)

Sultan Vahdettin'in şehzadesinin dünyaya gelişine düşülen tarih manzumesinde, yine Hz. Peygamber'in ismi olarak “Hazret-i Tâhâ” ifadesine yer verilmiştir:

⁷ Şiirlerin tamamı için bk. Ali Emîrî Efendi, 2020.

Mesrûr u mu'ammer olalar vâlid ü mevlûd

Yâ Rabbi be-hakk-ı şeref-i **hazret-i Tâhâ** (T. 1/4)

Dîvân'ın bir gazele ait beytinde, "Ravza-i Tâhâ" terkibi ile Hz. Peygamber'in kabr-i şerîfi olan Ravza-i Mutahhara kastedilmektedir:

Birinde Ka'be-i Mevlâ birinde Ravza-i **Tâhâ**

Nazîri cennet-i a'lâ diyâr-ı Yesrib ü Bathâ (G. 28/6)

Aynı başlık altında yer alan iki gazel ise, "Tâhâ" rediflidir. Şair, ilk beyitte, açıkça "Tâ-hâ" âyetinin "Hâ" harfine dikkat çekerek, "nûr-ı hüdü" terkibi ile ilgili harfin "hidayet nûru" manasında olduğunu ifade etmiştir. İkinci mısradaki, Peygamber âşıklarının virdlerinin sabah-akşam "Tâhâ" olduğu ifade edilerek yine isim, Hz. Peygamber'e atfedilmiştir:

Senin ism-i şerîfin oldu ey nûr-ı hüdü **Tâhâ**

Olur evrâd-ı pâk-i âşıkân subh u mesâ **Tâhâ** (G. 29/1)

İkinci beyitte, "Allah'ın sana hitap ettiği o mübarek isim olan "Tâhâ" ile senden yardım dilesem" manası vardır:

N'ola ben de medâr-h'âh olsam ol ism-i mübarekle

Hitâ[b] etdi sana zât-ı celîl-i Kibriyâ **Tâhâ** (G. 29/2)

Üçüncü beyitte, şair, "Tâhâ" olan Hz. Peygamber'in önderliği olmaksızın, iki dünyada günahkâr ve kara yüzlü, perişan olacağı manasına yer vermiştir. Burada, Tâ harfinin "Tahhir", "Tâhir" veya "Tayyîb" manasının dikkate alınarak "günahkâr" ve "siyah-rû" sıfatlarına yer verildiği anlaşılmaktadır. Buna ayrıca, "reh-nümâ" sıfatı ile "Hâ" harfinin "hidayet veren" manasındaki "Hâdî" ismine işaret ettiği görülmektedir. Buna göre; "Tahhir, Tâhir ve Tayyib temizleme; doğru yolu gösterme, Hak yola sevk etme manasındaki Hâdî hidayet etmezse günahkâr ve siyah yüzlü olarak kalırım", denmektedir:

Güneh-kârım siyeh-rûyum olur hâlim perîşân âh

İki dünyâda olmazsa benim-çün reh-nümâ **Tâhâ** (G. 29/3)

Evrâd u ezkâr (vird ve zikirler), tasavvuf yolundaki müridlerin belli vakitlerde, belli sayılarda tekrar ettiği isim, âyet, sıfatları içerir. Aşağıdaki beyitte, Tâhâ isminin tüm evrâd u ezkârlara dâhil edilmesi öğütlenerek makbuliyeti için de duanın sonunda "Tâhâ" isminin zikredilmesine vurgu yapılır. Burada, "*Bana, duanızın başında, ortasında ve sonunda salât okuyun.*" (Tirmizî, 20.06.2024) hadisine istinaden, duanın kabulü için sonunda Hz. Peygamber'i anmaya işaret edilmiştir. Onu anmaktan kasıt, ona salavat getirmektir. Bu itibarla Tâhâ'yı anmak, "Tâhâ" isminin sahibi olan Resul'e salavat manasındadır:

Bütün evrâd u ezkârında zikr et nâm-ı **Tâhâ**'yı

Olur makbûl-i Mevlâ olsa encâm-ı du'â **Tâhâ** (G. 29/4)

Bir diğer beyitte, Hz. Peygamber, hesap gününde mutlak şefaatçi olarak anılır:

Mu'allâ mevki-i ser-nâme-i fermân-ı kurbiyyet

Şefî-i mutlak-ı hengâme-i rûz-ı cezâ **Tâhâ** (G. 29/5)

Sonraki beyitte ise, açıkça, "Tâhâ" isminin Resul'e ait olduğu ifade edilmiştir:

Kitâb-ı münzel-i Mevlâ olan Kur'ân-ı a'zamda

Yazılmış ism-i pâkin ey Resûl-i Kibriyâ **Tâhâ** (G. 29/6)

Dua beytinde, iki cihanın iftiharını olan Peygamber'e "yâ Tâhâ" şeklinde seslenilerek yardım dilenilir. Bu yardım ile elbette şefaat kastedilmektedir:

Emîrî'nin zamân-ı hevl-i vâveylâ-yı mahşerde

Yetiş imdâdına yâ mefhar-ı kevneyn yâ **Tâhâ** (G. 29/7)

Bu gazelin hemen ardından gelen, medhiye türündeki diğer gazelde de Hz. Peygamber'e "Tâhâ" şeklinde hitap edilmiştir:

Ezel sultânı sensin ey şeh-i kevneyn yâ **Tâhâ**

Ebed burhânı sensin yâ habîb-i Kibriyâ **Tâhâ** (G. 30/1)

İkinci beyitte, Hz. Peygamber'in isimleri; Muhammed, Ahmed, Mahmud, Emîn, Mustafâ ve Tâhâ olarak yazılmıştır:

Yazılmış hâme-i kudretle nâmın arş-ı a'zamda

Muhammed Ahmed u Mahmûd Emîn u Mustafâ **Tâhâ** (G. 30/2)

Diğer beyitte, "Tâhâ", peygamberlik tahtında, ebedî şahlar şahı olarak tavsif edilmiştir:

Risâlet kâ'inâtında hatîb-i minber-i kudret

Nübüvvet tahtgâhında şehinşâh-ı bekâ **Tâhâ** (G. 30/3)

Aşağıdaki beyitte, Hakk'ın faziletli kullarının Hakk'ı gören gözünde, "Tâhâ"nın açık, gizli, cennetler ve sema olduğu manası vardır:

Olur ebrâr-ı Hakk'ın dîde-i hak-bîn-i hubbunda

Ayân **Tâhâ** nihân **Tâhâ** cinân **Tâhâ** semâ **Tâhâ** (G. 30/4)

Bir diğer beyitte, felekte güneşin, Kur'ân'da ise "Tâhâ"nın göze parlaklık verdiği ifade edilmiştir. Bununla açıktan Tâhâ sûresi, zımnen ise Hz. Peygamber kastedilmiştir:

Eğer eflâke baksam vechini izhâr eder hurşîd

Eğer Kur'ân'ı açsam çeşme bahş eyler cilâ **Tâhâ** (G. 30/5)

Sonraki beyitte, Ahmed ile birlikte, mâsivâdan kurtulmanın tabibi olarak “Tâhâ” zikredilmiştir. Burada, *Tâ* harfinin “Tahhir, Tâhir veya Tayyib” manası ile birlikte, *Hâ* harfinin Hâdî açılımına da işaret vardır. Çünkü kişi, ancak temizlendiğinde ve hidayete erdiğinde tedavi olmuş olur:

Necât-ı ümmet-i sermed hayât-ı millet-i emced

Habîb-i müste'ân Ahmed tabîb-i mâ-sivâ **Tâhâ** (G. 30/6)

Makta' beytinde, yine, *Tâ* harfinin “Tahhir, Tâhir” ve “Tâyyib” manaları ile *Hâ* harfinin “Hâdî” sırrına işaret edilmiştir. Günahın karanlığına gark olmuş olan Emîrî'yi ancak, *Tâ* temizleyip *Hâ* hidayete erdirebilir:

Emîrî ümmetindir gark-ı deycûr-ı günâh olmuş

Yetiş lutf-ı inâyet eyle ey şems-i duhâ **Tâhâ** (G. 30/7)

Sonuç

Klasik Türk edebiyatının dinî kaynaklarından biri de hiç şüphesiz ki âyet ve hadislerdir. Kur'ân-ı Kerîm'in müteşâbih âyetlerinden olan Tâhâ, Hz. Peygamber'in ismi olduğu tevili ile klasik şiirin kaynaklarından olan dîvân ve mevlid gibi metinlerde yüzyıllarca yerini almıştır. Kaynaklar, Tâhâ'nın Hz. Peygamber'in ismi olduğuna dair hükmü bir yoruma bağlarken bu yorum, gelenek içinde fazlaca benimsenmiştir. Bazı dîvânlarda, Allah'ın isimlerinden bir olarak kullanılırken; bazı dîvânlarda ait olduğu sûrenin önemi çerçevesinde de kullanıldığı görülmüştür. Bazı Şîî mezhepli şairlerin dîvânlarında ise Hz. Ali'ye atfen “Tâhâ” ismine yer verilmiştir. Ancak, tüm yüzyıllar dikkate alınarak 1000 civarındaki dîvân üzerinde yapılan araştırmada, Ali Emîrî Dîvân'ı dışında, “Tâhâ” redifli bir gazel veya kasidenin şimdilik bulunmadığı görülmektedir. Son dönem şairlerinden, medrese kökenli geleneksel bir eğitim almış olan Ali Emîrî, Dîvân'ında “Tâhâ” âyetine farklı beyitlerde yer vermekle beraber, “Tâhâ” redifli iki gazel de kaleme almıştır. Bu durum, onun, aldığı eğitimi Dîvân'ına tam olarak aksettirdiğinin göstergelerinden biridir. Şair, yazdığı şiirlerde, “Tâhâ” ismini sadece zikretmekle kalmamış, aynı zamanda, “Tâhâ” âyetindeki *Tâ* ve *Hâ* harflerinin tevili de dikkate almıştır. Böylece, şair, beyitlerdeki manayı *Tahhir*, *Tâhir*, *Tayyib* ile *Hâdî* şeklinde olan isimler üzerine kurma hassasiyeti göstererek bu isimlere âlimler tarafından getirilen tevillere vukûfiyetini ifade etmiştir.

Kaynakça

Ahmedî. *Dîvân*. haz. Dr. Yaşar Akdoğan. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler Ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10591,ahmedidivaniyasarakdoganpdf.pdf?0>

Akgül, Muhittin. “Mukattaa Harfleri ve Kur'ân İ'câzındaki Yeri”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (2006), 49-65.

- Akpınar, Ali. "Kur'ân'da Hece Harfleri (Hurûf-i Mukattaa) ve Kuşeyrî'nin Hece Harfleri Yorumu". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 11 (2003), 55-73.
- Ali Emîrî Efendi. *Ali Emîrî Dîvânı (İnceleme-Metin)*. haz. Sadık Yazar-Mustafa Uğurlu Arslan. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2020
- Apa, Enver. "Müteşâbih Ayetler Kavramı Hakkında Tarihî ve Semantik Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* C. XLIII/2 (2002), 151-168.
- Feyzî. *Ruhların Gıdası 15. Asır Şairi Feyzî'nin Kût-ı Rûhî İsimli Mevlidi*. haz. Arzu Atik,- Güler Doğan Averbek. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş., 2021.
- Cem Sultan. *Cem Sultan'ın Türkçe Dîvân'ı*. haz. İ. Halil Ersoylu. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1989.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü (İlmu Usûli't-Tefsir)*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. *Hadislerle İslam*. 6. Cilt. Dinî Yayınlar, 2013. <https://hadislerleislam.diyanet.gov.tr/>
- Duman, M. Zeki. "Müteşâbihâtın Te'vili". *Bilimname* IX/3 (2005), 39-54.
- Duman, M. Zeki - Altundağ, Mustafa. "Hurûf-ı Mukattaa". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 18 (1998), 401-408.
- Güven, Mustafa. "Kur'ân'ın Anlaşılmasında Müteşâbihat Problemi ve Te'vil". *Hikmet Yurdu Dergisi* 3/5 (2010), 291-321.
- Hayâlî-i Gülşenî. *Hayâlî-i Gülşenî Dîvânı*. haz. Türkân Alvan (Çınar). İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- İbn Arabî. *Fütûhât-ı Mekkiyye*. çev. Ekrem Demirli. 1. Cilt. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2019.
- İbn Kesîr. *Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsîri*. C. 2. çev. Prof. Dr. Bekir Karlığa-Prof. Dr. Bedrettin Çetiner. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2009.
- İmam Kurtubî. *El-Câmi'u li-Ahkam'il-Kur'ân*. çev. M. Beşir Eryarsoy. 16. Cilt. İstanbul: Buruc Yayınları, 2000.
- Karamanlı Aynî. *Karamanlı Aynî Dîvânı*. haz. Ahmet Mermer. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-275960/karamanli-ayni-divani.html>
- Kemâl Ümmî. *Kemâl Ümmî Dîvânı İnceleme-Metin*. haz. Hayati Yavuzer. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1997.

- Murâdî. *Murâdî Dîvânı*. haz. Ahmet Kırkkılıç. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Maden, Gülhan. "İmam Mâtürîdî'ye Göre Hurûf-ı Mukattaa ve Tevili". *Rize İlahiyat Dergisi* 26 (2024), 101-118.
- Önder, Abdullah. "Hurûf-u Mukatta'a". *İslami İlimler Araştırmaları Dergisi* 1 (2019), 97-116.
- Revânî. *Revânî Dîvânı*. haz. Ziya Avşar. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-196374/revani-divani.html>
- Şihâbî. *Şihâbî Dîvânı ve Grameri*. haz. Harun Yıldız. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1999.
- Tirmizî. *Sünen-i Tirmizî*. Erişim 20.06.2024. Erişim Adresi <http://www.kutubusitte.com/>
- Türkçe Kur'an Mealleri. *Diyanet İşleri Başkanlığı (Yeni)*. Erişim 15.06.2024. Erişim Adresi <https://www.kuranmeali.com/>
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. C. 4. haz. Asım Cüneyd Köksal, Murat Kaya. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Yıldız, Mustafa. *Klasik Ve Modern Tefsirlerde Hurûf-i Mukattaa Algısı*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016.